

ULUSLARARASI ÇAĞDAŞ TÜRK DÜŞÜNÇESİNDE DİNİ İNANÇLAR ÇALIŞTAYI

30 EYLÜL - 1 EKİM 2022

**INTERNATIONAL WORKSHOP ON RELIGIOUS BELIEFS IN
CONTEMPORARY TURKISH THOUGHT
(30TH SEPTEMBER 1ST OCTOBER 2022/BURSA)**

BURSA
Türk Dünyası Kültür Başkentisi

ULUSLARARASI ÇAĞDAŞ TÜRK DÜŞÜNÇESİNDE DİNÎ İNANÇLAR ÇALIŞTAYI

(30 EYLÜL-1 EKİM 2022/BURSA)

BİLDİRİ ÖZETLERİ

30.09.2022 Cuma

Saat: 09:30 - 17:00

Merinos AKKM Hüdavendigâr Salonu

01.10.2022 Cumartesi

Saat: 09:00 - 17:00

Tayyare Kültür Merkezi

BURSA
Türk Dünyası Kültür Başkenti

Düzenleme Kurulu

Başkan:

Prof. Dr. Ali KAYA

Üyeler:

Prof. Dr. Aytekin ÖZEL (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdurrezzak TEK (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Fatih BİRGÜL (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Doç. Dr. Ulvi Murat KILAVUZ (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Doç. Dr. Zikri YAVUZ (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Doç. Dr. Ahmet DAĞ (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Seyit Mehmet UĞUR (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Yusuf Sevinç (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Sekreteryası

Arş. Gör. Dr. Seda ENSARİOĞLU (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Arş. Gör. Merve YAVUZ (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Muhammed Bilal ER (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Prof. Dr. İhsan FAZLIOĞLU, (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ömer TÜRKER, (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Fatih BİRGÜL, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Doç. Dr. Zikri YAVUZ, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Doç. Dr. Enis DOKO, (İbni Haldun Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet BULGEN, (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Tahsin GÖRGÜN, (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)

Doç. Dr. Şevket KOTAN, (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Hacı Yunus APAYDIN, (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mürteza BEDİR, (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Ali BÜYÜKKARA, (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Kaşif Hamdi OKUR, (Hitit Üniversitesi)

Prof. Dr. Necdet TOSUN, (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Nodirkhon KHASANOV, (Özbekistan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi)

Dr. Öğretim Üyesi İbrahim EROL, (Trabzon Üniversitesi)

Prof. Dr. Vejdi BİLGİN, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Sulejman BAKİ, (Tetova Üniversitesi)

Dr. Ahmet LUTOV, (Bulgaristan Diyaneti Baş Müftülüğü)

Prof. Dr. Yaşar AYDINLI, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KARA, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Kasım KÜÇÜKLAP, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Doç. Dr. Hidayet PEKER, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali KAYA, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Aytekin ÖZEL, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdurrezzak TEK, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Doç. Dr. Turgay GÜNDÜZ, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Doç. Dr. Ulvi Murat KILAVUZ, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Doç. Dr. Ahmet DAĞ, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Seyit Mehmet UĞUR, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Arş. Gör. Dr. Seda ENSARİOĞLU, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Arş. Gör. Merve YAVUZ, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Arş. Gör. Mustafa YANÇ, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Arş. Gör. Furkan ARDIÇ, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Arş. Gör. İbrahim Halil GÜMÜŞTEKİN, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Arş. Gör. Murat ATAMAN, (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Sâbit ile Değişken Arasında: Kriz'in Kökeni, Kritik'in Eksenini

İhsan FAZLIOĞLU*

Bu sunumda İslâm - Osmanlı -Türk medeniyet havzasının içinde soluklandığı dizgenin sâbitelerinin ne olduğu tespit edilecek; bu sâbitelerin inşâ edilme, kamusallaşma ve değere dönüşme süreçleri incelenecek; belirli bir istikrâra ulaştıktan sonra kazandıkları nitelikler üzerinde durulacaktır. Akabinde iç ve dış kaynaklı krizlerin hangi sâiklerle ortaya çıktığı ve kendilerini nasıl izhâr ettiği örnekler eşliğinde tespit edilecektir. Kriz'in kökenlerine ilişkin bu değerlendirmelerin yanında nasıl alımlandıkları hakkında da ayrı bir bahis açılacaktır. En nihayet krizlerle muhatap olan bilginlerin, çözüm için ne tür bir psikoloji içinde hareket ettikleri, hangi enstrümantalleri kullandıkları, takip ettikleri yöntemlerin neler olduğu, ulaştıkları çözümler ve bu çözümlerin muhatapları tarafından nasıl anlaşıldıkları vb. konular müzâkere edilecektir. Ortaya çıkan hâsılanın daha sonraki kuşaklar tarafından nasıl anlaşıldığı, yorumlandığı, eleştirildiği ve karşı tekliflere konu olduğu da, hiç şüphesiz, tartışılacaktır. Tüm bunlardan hareketle elde edilecek resmin sâbiteleri ne kadar koruduğu ya da değişkenlerin nasıl çözümlendiği değerlendirilecektir. Ayrıca, günümüzdeki arayışlar için söz konusu tarihî tecrübenin değeri de tahlil edilecektir.

Gemi Batarken Bacanın Rengiyle Uğraşmak: Ahvâl Nasıl Tedbîr Edilir?

Ömer TÜRKER**

Modernleşme tecrübesi, diğer toplumlarda olduğu gibi İslam toplumlarında da klasik dönemin açıklama gücünü bilgi dağarcığı ve bilimler külliyatını uzun zamana yayılan bir süreç ya tamamen etkisizleştirdi ya da etkisini olabildiğince sınırlı bir alana hapsetti. Doğal olarak bu süreçte özelde dinî düşünce genelde dinî kabuller, eski dünyadaki konumuna

ytirdi. Fakat bu genel vaziyetin özellikle özgürlük, eşitlik ve bu iki değerle irtibatlı şekilde yaşam tarzı ve rejim türü olarak demokrasinin etkisinin daha güçlü olduğu toplumlarda yaşam tarzını derinden etkilediği görülmektedir. Türkiye özelinde bu durumun bilhassa doksanların başından itibaren artan bir ivmeyle bireysel ve toplumsal hayatı dönüştürdüğü söylenebilir. Öyle ki son yirmi yılda kuşaklar arasındaki değer aktarımı muhtemelen Türkiye tarihindeki en zayıf dönemine şahitlik etmektedir. Nispetsiz ve yönetilemez şekilde artan şehirleşme, öğrenim düzeyiyle irtibatlı şekilde çalışan nüfusun demografisinin değişmesi, nihayet iletişim ve bilişim teknolojisinin gelişmesiyle mekansız irtibat türlerinin yaygınlaşması, bireysel ve

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Prof. Dr.

** Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Prof. Dr.

toplumsal ilişki türlerinin tamamını etkiledi ve pek çoğunu da kökten bir şekilde dönüştürdü. Geldiğimiz noktada bir yandan değer değişimi diğer yandan İslam medeniyetiyle irtibat becerisini kazanmayı mümkün kılan vasatların artması, dinî düşüncenin son iki yüzyıldaki odak noktasını, genelde siyasî olandan özeldede rejim sorununun tarihsel anlatıların yeniden kavramasına kaydırıldı. Fakat bu durum, hem dinî yaşantıda krize hem de eski ve yeni arasında sıkışmış dinî düşüncede bir sorun kargaşası yol açtı. Geldiğimiz noktada ivedilikle üzerinde durulması şey, sorun önceliklerini belirlenmesi ve dinî yaşantıyı inşa eden temel değer ve ilkelerin bireysel ve toplumsal hayatı düzenleyici kabiliyetinin tahlilidir. Bu amaçla tebliğde bir tahlil denemesi yapılacaktır.

Sorunlar ve Sorular: Tanzimat'tan Günümüze Arayışın Mantiği

Mehmet Fatih BİRGÜL*

On sekizinci asrın özellikle ikinci yarısında, Osmanlı devletinin üst üste uğradığı askeri bozgunlar ve buna paralel olarak gelişen siyasi, iktisadi ve içtimai buhranlar, entelektüel dünyamızda kaçınılmaz olarak bir takım arayışlara neden olmuştur. Ne var ki, Tanzimat'tan bu yana, milli kültürü ve benliği oluşturan temel unsurlar ile Batı'dan ithal edilen fikriyat ve müesseseler arasında bir takım ciddi gerilimler ortaya çıkmıştır.

Buradaki temel sorunlardan biri, on iki asır boyunca kendi içinde yeterli ve evrensel bir medeniyet atmosferi içinde yetişen entelektüel zümrenin, hiç ummadığı bir hız ve şiddette, özünde İslâm'ın bulunduğu kendi paradigmasının yetersizliğine inanmış olmasıdır.

Tanzimat'tan günümüze dek süren iki asır içinde, -hangi cihetten olursa olsun- bütün tartışmalar bir şekilde 'İslâm' ile alakalıdır. Bir yanda 'modernleşme' zorunluluğuna inanan ve diğer yanda İslâm'ın derin kültürel etkileriyle yüzleşen aydınların en büyük handikaplarından biri, burada ortaya çıkmaktadır. Osmanlı modernleşmesinden itibaren, münevverlerimizin 'Batı' idraki önemli ölçüde tekdüze ve eksiktir. Özellikle Ziya Gökalp'ten beri resmiyet kazanmış olan 'medeniyet' ve 'kültür' ayrımının ortaya koyduğu üzere, evrensel ve yerel, zaman-üstü ve hâlihazır arasındaki kavramsal karmaşa, bir yandan geleneğin telkin ettiği metafiziğin -ve dolayısıyla ahlâkın- büyük ölçüde aşınıp yıpranmasına neden olmuş, diğer yandan Müslüman coğrafyayı çelişik, karışık ve yabancı birçok fikri ve kültürel saldırıya açık hale getirmiştir.

Son iki asırlık düşünce ve kültür hayatımız, aslında sürekli bir daralma ve ric'at

* Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Prof. Dr.

sahnesidir. Kanun-ı kadime dönmek gerekip gerekmediği ile başlayan tartışma, dinin ilerlemeye engel olup olmadığı sorusuna dönüşmüştür. Ardından gelen tartışma ise hangi dinin (İslâm tasavvurunun) gerilemeye neden olduğudur. Bununla birlikte etkisini hala sürdüren bir başka büyük problem, aydın zümresiyle halk arasında meydana gelen ve giderek derinleşen uçurumdur.

Fideizm ve Agnostisizm Arasında: Dinî İnancın Rasyonel Savunması Mümkün mü? Zikri YAVUZ*

Kant'tan günümüze değin filozoflar arasında metafizik bilginin bilgimizin sınırları içerisinde yer almadığına dair bir kanaat vardır. Bu anlayış bilgimizin sınırlarını genelde bu dünya ile sınırlanmış, bunun ötesindeki bilgimizin sadece spekülasyon olduğunu iddia etmiştir. Kant'a göre rasyonel teolojinin en önemli unsurlarından olan Tanrı'nın varlığı hakkındaki deliller, ontolojik, kozmolojik ve teleolojik delil gibi, bu negatif durumdan kaynaklandığı için herhangi bir geçerliliği yoktur. Kant'ın kendisi her ne kadar Tanrı'nın varlığını inkâr etmese de, onun bu anlayışı filozoflar ve teologlar arasında oldukça kabul görmüştür. Metafizik bilginin gerçek olmadığını iddia etmek, filozoflardan bir kısmının agnostisizme, teistlerin bazılarının da aynı sâikle fideizme yönelmesine sebep olmuştur. Bu birbirinden tamamen farklı dünya görüşlerinin ortak noktaları, Tanrı'nın rasyonel bir şekilde bilinmeyeceği ve Tanrı hakkındaki bilgimizin zihinsel/kognitif yetilerimizin dışında olduğudur. Bu sunumun konusu agnostisizm olmadığı için bir kenara bırakırsak, teizmin doğruluğu ortaya koymak sadece fideizm ve dinî tecrübe içerisinden temellendirme ile yeterli olmayacaktır. Teizmin makuliyetini ortaya koyabilmemiz için, ortaçağ metafiziğinde olduğu gibi Tanrı lehine olan argümanları, kanıtları, delilleri dikkate almamız ve bunu da çağımızın felsefe ve bilim anlayışını göz önünde bulundurarak yapmamız kaçınılmaz gözükmektedir.

Yeni Ateizmin Eleştirisi Enis DOKO**

Tebliğimizde Allah'ın varlığı lehinde modern fizikteki sonuçlara dayanan öncüller içeren dört adet bağımsız delil incelenecektir. Birinci argümanımız evrenin zamanda başlangıcına dayanan hudûs delilidir. Bu argüman evrenin maddi olmayan, zaman ve mekân dışında bir zihin tarafından yaratıldığını göstermeye çalışmaktadır. İkinci argümanda,

evrenin yaşam için hassas ayarlı olmasından hareketle, evrenin bir tasarlayıcısı olması gerektiği gösterilmeye çalışılacaktır. Üçüncü argümanda, evrenin sadece yaşam için değil, keşfedilebilirlik ve teknoloji için de hassas ayarlı olduğunu ve bundan hareketle evrenin temel sabitlerini ayarlayan bir tasarlayıcı olması gerektiğini göstermeye çalışacağız. Dördüncü ve son argümanda, matematiğin doğası ve evrenin matematiğe uygunluğundan hareketle, sonsuz kapasiteli, zaman-mekân dışında evreni matematiği uygun bir şekilde yaratan/tasarlayan bir zihin olduğu sonucunu savunmaya çalışacağız. Bu dört argüman başarılı ise teizm rasyonel bir pozisyondur ve Allah'a inanç gerekçelendirilmiş bir inançtır.

Nübüvvetin İmkânının Teorik Arka Zemini: Tanrı, Evren Tasavvuru ve Bilgi Teorisi Açısından Bir Değerlendirme Mehmet BULGEN*

Nübüvvet inancı İslam dininin Allah ve ahiret inancının yanında üç temel esasından (usûl-i selâse) biridir. Bu nedenle erken dönemlerden itibaren kelâmcılar nübüvvetin ispatına önem vermişler, Hz. Peygamber'in (sav) risâletini doğrulamaya yönelik birçok delil geliştirmişlerdir. Nübüvvetin ispatı denildiğinde akla hemen mucizeler gelse de kelâmcıların ilmi faaliyetlerine yakından bakıldığında onların öncelikle nübüvvetin imkân sağlayacak bir bilgi teorisi, tanrı kavramı ve evren tasavvuru inşa etmeye çalıştıkları görülür. Nitekim Allah'ın fail-i muhtar olduğunu kabul etmeyen, cüz'iyâtı bilmediğini savunan ya da O'nun evrenle ilişkisini başlangıç anıyla sınırlayan bir kişi nübüvvet inancıyla problem yaşayacaktır. Yine aklın yegâne bilgi kaynağı olduğunu iddia eden ya da bilimsel bilgi dışında her türlü bilgi kaynağını dışlayan bir epistemik tutumlar nübüvvetin vahye dayalı bilgi edinme yoluna karşı çıkacaktır. Ayrıca gerçekliği sadece doğadan ibaret gören ve doğanın zorunlu kanunlarla işlediğini ileri süren bir natüralist yaklaşım nübüvvetin kendisine dayandığı mucizelere imkân sağlayacak doğüstü bir varlığın evrene sürekli müdahalesini mümkün görmeyecektir. Bütün bu örnekler nübüvveti ispat etmenin sadece mucizeleri ya da peygamberlerin üstün ahlaki özelliklerini

ispat etmekten ibaret olmadığı, daha öncesinde buna imkân sağlayacak epistemik ve kozmolojik teorik zemine ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu tebliğde günümüzde nübüvvet konusunda yaşanan problemlerin asıl kaynağının tanrı, evren tasavvuru ve bilgi teorisi konusunda olduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Kelâmın küllî bir ilim olarak teorik boyutlarının güçlendirmesi ve nübüvveti imkân sağlayacak teorik zemini çağın ihtiyaçları doğrultusunda yeniden inşa etmesi gerekmektedir.

* Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Doç. Dr.

** İbn Haldun Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, Doç. Dr.

* Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Doç. Dr.

Çağdaş Türk Düşüncesinin Tarihselcilik Sorunu Var mı? Modernist Konformizm ve Tarihselcilik: İrtibat ve Fark Tahsin GÖRGÜN*

Türkiye’de bazı zevatın kendi tavırlarını isimlendirdikleri “tarihselcilik” ile onların tavırları arasında bir örtüşme olup olmadığı; tarihselci olduklarını iddia edenlerin gerçekten tarihselci olup olmadıkları; eğer hakikaten tarihselci değillerse, tavırlarının neye denk düştüğünü müzakere etmek gerekmektedir.

Bu hususta tarihselci olduğunu iddia edenlerin temel referanslarından birini teşkil eden Fazlurrahman’ın yaklaşımının yakından tahlil edilmesi, bize, Fazlurrahman’ın herhangi bir yöntem teklif etmeden, seçmeci bir şekilde ayetler ile irtibat kuran; bu irtibat da mevcut batı kültürünün yükselen değerlerini esas alan; dolayısı ile batı modernitesini mutlaklaştırarak, Müslümanları bu cihetten dönüştürme gayretinde olması sebebi ile hakiki manası ile modernist olmaktan çok, Batılılaş/tır/ma anlamına gelen modernleş/tir/me yönelişinin bir vasatı ve vasıtası olduğu; dolayısı ile onun tavrına “modernleşmeci/batıcı konformizm” demenin daha isabetli olduğudur.

Modernleşmeci/Batıcı konformizm ise bir düşünce hareketi olmaktan çok, düşünce eksikliği, yani düşünce-siz-lik olarak isimlendirmeyi hak etmektedir. Çünkü batıcı konformizm, düşünceyi batılılara bırakarak, onların hayatlarındaki bazı unsurları “standart/evrensel” olarak görmek ve kendi zihnini ve hayatını buna uyarlamak demektir. Bu tavır asli manası ile “düşünce” olmaktan oldukça uzaktır; “uyarlanmak” bir düşünce olmaktan çok, ikinci elden bir siyaset; üst bir siyasete aracı olan pratik bir yöneliştir. Kısacası bir “siyasete alet” olmaktadır.

Siyasete alet olanlar bu duruma, düşündükleri için değil, tam da düşüncede eksik kalmaları sebebi ile düşmektedirler.

Kısaca tarihselcilik, Türkiye’de ve İslam dünyasında bir düşünceyi değil, düşüncede eksik kalmayı ifade eder. Düşünce sorunlarla meşgul olmayı icap eder: Türk düşüncesinin bir sorunu olarak tarihselcilik, kendisini tarihselci olarak takdim edenler ve onların tutarsız söylemlerinde değil, daha çok çağdaşlaşma/modernleşme/ilericilik/aydınlanma vb. konformist söylemlerde ortaya çıktığı haliyle müzakere konusu olabilir.

Bildiride Batıya (yani Batılı devletlerin çıkarları çerçevesinde Türklere öngörülen yere) uyarlanmayı modernleşme/çağdaşlaşma olarak gören ve gösteren konformist tavır ele alınarak, esas itibarıyla bu tavrın tarihselci olduğu ve bu haliyle de düşünce olmaktan çok, düşünce eksikliğini gösterdiği; dolayısı ile konformist siyasi bir program olarak görülmesinin isabetli olacağı üzerinde durulacaktır.

Bu haliyle bu tavır bir varlık-yokluk meselesi olarak Türk düşüncesinin günümüzde önde gelen sorunlarından birisidir.

Tarihsellik Bağlamında İslam Düşüncesi Şevket KOTAN*

Türk düşüncesini İslam’dan bağımsız ele almak mümkün değildir. Bu nedenle Türk düşüncesinde tarihsellik mevzuunu ele alan bir çalışmanın konuya İslam düşüncesi nokta-i nazarından bakması kaçınılmazdır. Bu çalışmada “tarihsellik” düşüncesinden ve bu düşüncenin dünyada büyük etki bırakmış olan tezlerinden hareket edilerek İslam düşünce yapısının tarih boyutu tartışılacaktır. Çünkü her ne kadar İslam dininin kaynağında ilâhî vahiy bulunuyorsa da onun varlık âleminde tezahürü bir tarih içerisinde gerçekleşmektedir. İslam bir bakıma tarih üstü olan ile tarihsel olanın dünya zemininde karşılaşarak somutlaşan halidir. Bu bakımdan İslam düşüncesi ne tamamen tarihsel ne de tamamen metafiziksel boyuta indirgenebilir. İşte onun bu düalist karakteri ona diğer düşünce sistemlerinden farklı bir gözle bakmayı gerektirmektedir. Bu çalışmada tarihsellik bağlamında İslam düşüncesi konusu üç başlık altında ele alınarak sunulacaktır. Bu başlıklar, “Tarihsellik ve Tarihselcilik”, “İslam Düşüncesinin Teşekkül Şekli” ve “Tarihsellik Bağlamında İslam Düşüncesi” şeklindedir. Başlıklardaki bu sıralamanın gösterdiği gibi ilk önce tarihsellik ve onun karşıtı olan tarihselcilik konusuna değinilerek tartışma için uygun zemin hazırlanacak, sonra İslam düşünce yapısının ilahi ve tarihsel boyutu ele alınacaktır.

Mezhepçi Selefilik H. Yunus APAYDIN**

Mezhepçi Selefilik başlığının birçoğunuzu şaşırtmış olabileceğini tahmin ediyorum. Evet mezhepçi Selefilik yeni bir kavramlaştırma. Bildiğiniz Selefilik kavramıyla tabii ki ilişkili. Onun içeriğiyle örtüştüğü yerler var ayrıştığı yerler var. Selefilik, bilindiği üzere, sözlükte, bir

* İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Prof. Dr.

*İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Doç. Dr.

**Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Prof. Dr.

anı yaşayanlardan öncekiler anlamına gelir.

Selefi, kabaca, sefele bağılı olan, onların çizgisini sürdürmeye çalışan kimse anlamına gelir. Böyle bir anlayışa sahip olmak da kabaca Selefilik olarak adlandırılır. Ancak bu genel anlamı yanında sefele sözcüğünün İslam bilimleri literatüründe daha dar bir anlamı da bulunmaktadır. Bu dar anlamında sefele tabiri, özellikle sahabeyi, kimilerine göre ise sahabe ve tâbî'ünü ifade eder. Hatta müçtehit imamları bu kapsamda değerlendirilenler de vardır. İlk üç neslin sefele kapsamına dâhil edilmesi "En hayırlı nesil benim içlerinde olduğum nesil, sonra bu nesli takip eden, sonra da onu takip eden nesildir" hadisinin yorumundan kaynaklanır. Buna göre Selefilik genel olarak sefele ait olmak, inanış ve yaşayışta sefele çizgisini sürdürmek anlamına gelir.

İlk üç neslin, özellikle sahih anlamın tespiti, uygulanması ve nakledilmesi konusunda vazgeçilmez bir öneme sahip oldukları izahıtan varestedir. Sahabeden sonraki iki nesil, sahih anlamın sahabe arasında olduğu ve onlar sayesinde bilinebileceği kanaatiyle sahabenin söz ve uygulamalarını dikkate almaya özen göstermişlerdir. Gerek fıkıh gerek kelam ve gerekse tasavvuf alanındaki her türlü sistematik yapı meşruiyet sağlama noktasında özellikle sahabe neslinin görüşlerini dikkate almak ve oradan beslenmek durumunda kalmıştır. Çünkü vahiy ürünü metnin, salt lafzen değil, anlam itibarıyla muhafaza ve nakli de doğal olarak bu iki nesil üzerinden sağlanmıştır. Sahabe ve tâbî'ün kanalıyla intikal eden verilerin işlenip sistemleştirilmesi ise üçüncü nesil yani kurucu imamlar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Aslında sefele özel bir değer atfeden ve sahih anlamın korunması ve sürdürülmesi noktasında onların söz ve uygulamalarını dikkate alanlar en genel anlamda yani bir geleneğe eklenmek ve onu sürdürmek anlamında Ehl-i Sünnet olarak isimlendirilir. Biraz daha daraltarak söylendiğinde Ehl-i Sünnet, sefele arasında hâkim ve baskın olan ana çizgiyi koruyup sürdürmeye çalışan kitledir. (Bu yönüyle Selefilik, sefele itibar noktasında Ehl-i Sünnet dairesiyle kesişmekle birlikte Ehl-i Sünnetten ayrıldığı noktalar vardır ve bahs-i digerdır.)

Selefin geçmişte sahih anlamın tespiti noktasında vazgeçilmez bir öneme sahip olması bir şeydir, onun günümüzde bir "söylem meşrulaştırma aracı olarak kullanılması" başka bir şeydir.

Geçmişte kurucu imamlar, sefeleden nakledilen verileri bir paradigma içinde yorumlamış ve sistemleştirmişlerdir. Çok önemli, çok değerli bir iş yapmışlardır.

Peki mezhepçi Selefilik nedir? Mezhepçi Selefilik, yeni bir perspektif, yeni bir paradigma ve yeni bir teori içinde olmaksızın, klasik mezhep görüşlerinin olduğu gibi bugüne taşınmaya çalışılmasıdır.

Mezhep Fikri, Modernite ve Selefilik Çeşitli Tezâhürleri **Mürteza BEDİR***

Modern zamanlarla birlikte İslam dünyasının yaşadığı önemli kırılmalardan biri dini düşüncede yaşandı. Düşünce ve amel sahalarında geleneksel yapı ve ekollerin önemini kaybettiği ve yerine modernitenin doğurduğu problemlerin yol verdiği yeni yaklaşımların ortaya çıktığını görüyoruz. Selefilik köklere ve saf İslam'a dönüş iddiası taşıyan ama aslında modernitenin ortaya çıkardığı bir akım olarak İslam düşünce tarihinde örneği görülmemiş bir akım ve yaklaşım olarak en yıkıcı yaklaşımlardan biri haline gelmiştir. Genellikle müslümanların azınlık olarak yaşadıkları yerlerde ya da sömürge altında kalan bölgelerinde bu etkinin çok daha serin olduğunu biliyoruz. Türk dünyasının Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya coğrafyasında kalan kesimleri üzerinde bu akımın oldukça yaygın bir etki sahibi olduğunu görüyoruz. Bu tebliğde Selefilik'in dini düşüncüyü dönüştürücü etkisinin çeşitli tezahür biçimlerine değinilecektir.

Orta Asya Türk Dünyasına ve Türkiye'ye Selefilik Girişi ve Gelişimi **Mehmet Ali BÜYÜKKARA****

Orta Asya ve Anadolu bir dinî akım olarak Selefiye geleneçliğine ve bir mezhep olarak Selefilik'e yabancı coğrafyalardır. Ekseriyetle Türk kökenlilerin yaşadığı bu bölgelerin geleneksel ve hâkim İslamî dokusu, asırlar zarfında Hanefî-Mâtürîdî fıkıh ve akidesi ile daha çok Nakşibendiyye çizgisindeki tasavvufî düşünce ve pratiği tarafından örülmüştür. Bu gerçek bir tarafa, 20. Yüzyılda, -Orta Asya'da daha erken bir tarihte olmak üzere- Selefi fikir ve

müesseselerin hariçten bu coğrafyalara gelmek suretiyle yaygınlaşmış güçlendiklerini tespit etmekteyiz. Çalışmamız, mevzu bahis olgunun her iki coğrafya için ayrı ayrı nasıl gerçekleştiğini, tarihi serüvenini, sosyo-politik dinamiklerini görünür kılmayı amaçlamaktadır.

*İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Prof. Dr.

** Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Prof. Dr.

Lafızcı Selefî Anlayış Karşısında Hanefî Geleneğin İmkânları Kaşif Hamdi OKUR*

İslam dünyasında selefî temelli din anlayışının katı, müsamahasız ve tek hakikatçı bir eğilim taşıması hasebiyle, şiddet içerikli hareketlerin bu damardan beslenme potansiyeli taşıdığına pek çok çalışmada dikkat çekilmektedir. Dinî referanslara atıf yapan terör örgütlerinin genel söyleminde de bu husus gözlemlenmektedir. Selefî eğilimin karşısında daha sağlıklı bir dinî perspektif ortaya koyabilecek potansiyelin otantik Hanefî geleneğinde mevcut olduğu söylenebilir. Ancak günümüzde rastlanan, dikkat çekici bir husus da selefî eğilimin diğer dinî geleneklere sirayet etmesidir. Mesela Taliban Hareketi bağlamında, kendisini Hanefîliğe nispet eden selefî zihniyetli bir oluşumla karşı karşıyayız. Bu bakımdan orijinal Hanefî damar ile Hanefî kaynaklarına selefî zihniyetle yaklaşan eğilim arasındaki farkı da dikkate almak gerekmektedir. Bu açıdan Hanefî geleneğin dinin anlaşılmasına yönelik temel yaklaşımlarını belirginleştirmek gerekecektir.

Nasların doğru anlaşılmasının onların lâfızlarına sıkı sıkıya bağlılıkla gerçekleşebileceğini savunan, dolayısıyla doğru bir din anlayışı için neredeyse, nasların nâzil ve vârid olduğu çerçevedeki fizikî şartların ihyasının peşinden koşarak muhâle (imkânsıza) talip olan selefî anlayışın karşısında Hanefî geleneğin, dini anlama ve yorumlamaya ilişkin daha sağlıklı bir tasavvur inşasına katkı sağlayabileceği söylenebilir. Bu noktada Hanefî geleneğin üç önemli özelliği; sistem anlayışından kaynaklanan deliller hiyerarşisi, istihsân ve örf gibi enstrümanlar kullanmak suretiyle meseleleri çözerken zaman ve mekân farkının dikkate alınması ve nasların, gerçekleştirmek istediği hedefler doğrultusunda yorumlanması hususları üzerinde durulmalıdır. Bu sunumda mezkûr özellikler ele alınacaktır.

Bugünkü Özbekistan'da Tasavvufî Hayat Nadirhan HASAN**

Yakın geçmişte önce Çar Rusya'sı, daha sonra Sovyet Rusya'sının siyasi rejimi tarafından sürdürülen yüz yirmi beş senelik zulüm ve esaretle Türkistan diyarı halklarının

manevî değerleri yok edilmeye çalışılmıştır. Dinî, sosyal, kültürel alanlarda yapılan aydın tasfiyesi sonucunda milyonlarca Müslüman Türk katledilmiş, sürgün, hapis, tazyik ve takiplere maruz kalmıştır. Buna rağmen müstemleke rejim, Türkistanlıların kalbinden

*Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Prof. Dr.

**Özbekistan Bilimler Akademisi, Özbek Dili, Edebiyatı ve Folkloru Enstitüsü, Prof. Dr.

inançlarını söküp atamamıştır. Çünkü ilginç bir şekilde o inanç halkın arasında yaşamaya devam etmiş, dinî, millî adet ve gelenekler yasaklanmasına rağmen insanlar gizli yollarla dinî yaşamını sürdürebilmiştir. Böyle bir ağır dönemde tasavvufî yaşam biçimi, tarikatlar, Allah dostlarına olan inanç büyük önem taşımış, halk kendi ruhundaki kutsal değerleri adeta tasavvuf sayesinde muhafaza etmiştir.

Dolayısıyla hem eski dönemlerde hem de günümüzde dinî hayatın muhafaza edilmesinde tarikatların yeri çok önemlidir. Sovyet döneminde tasavvuf Türk dünyasında yasaklanan manevî, kültürel yaşamın necat yoluydu. Düzenin verdiği zorluk ve istibdada rağmen tarikatlar zulme uğrayan halkın dikkat merkezinde olmuştu. Bundan dolayı tarikatlara her zaman siyasi muhalefetin potansiyel meydanı olarak bakılmıştır. Bugün bile aydınlar tasavvufa toplumun kültürel, manevî uyanışının bir kaynağı gözüyle bakmaktadırlar. 90'lı yıllarında Türkistan diyarı bağımsızlığına kavuştuktan sonra her alanda olduğu gibi dinî, manevî hayatta da önemli gelişmeler yaşanmaya başladı. Bildiride toplumun dinî hayatında tasavvufun rolünden bahsedilecektir.

Geçmişten Günümüze Azerbaycan'da Tasavvuf İbrahim EROL*

Tarihî sınırları dikkate alındığında Azerbaycan coğrafyası çok büyük bir bölgeyi ihata etmektedir. Bu bölge daha ilk dönemlerde İslam'la tanışmış hicrî ikinci asrın sonlarına doğru da tasavvuf buraya intikal etmeye başlamıştır. Azerbaycan coğrafyası pek çok sûfiye ev sahipliği yapmasının yanı sıra bazı önemli tarikatların da neşet ettiği bir bölge olarak dikkat çekmektedir. Bunlar içerisinde Sühhreverdîye, Ebherîye, Zâhidîye, Safevîye ve Halvetîye Azerbaycan'ın tarihî sınırları içinde doğmuş ve pek çok farklı bölgede silsileler oluşturmuşlardır. XV. Yüzyıl itibarıyla Nakşebendî sûfilere de bölgede irşat faaliyetlerinde bulunmaya başlamışlardır. Fakat Nakşebendîlik XIX. Asrın başlarında Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin Şirvanlı halifesi İsmâil Sirâceddîn-i Şirvânî-i Kürdemirî vasıtasıyla bölgede tekrar canlanmış ve tarikat önemli kollar oluşturmuştur. Bunlar içerisinde Dağıstan kolu ve bu kolun mürşitleri "Mürîdizm hareketi" olarak adlanan cihat hareketine tasavvufî bir karakter kazandırarak önemli bir görevi ifa etmişlerdir. Yine bunlar içerisinde Car-Balaken kolu Kuzey batı Azerbaycan'da güçlü bir ihvan ağı/networkü oluşturarak bölgenin sosyokültürünün şekillenmesinde önemli rol oynamış ve daha sonra Mahmûdiyye olarak anılmıştır. Bu kol ayrıca bölgede Bolşevik hareketinin başarılı olduğu 1917'den S.S.C.B'nin yıkıldığı 1990 tarihine kadar icazetli şeyhlerle varlığını devam ettirebilmiştir. Silsilenin son şeyhi olan

*Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dr. Öğr. Üyesi

Hacı Nâsîh Efendi 1996'da vefat etmesiyle Nakşebendiyye'nin Hâlidî-Mahmûdî silsilesi sona ermiştir. Sovyetlerin politik ve bilimsel ateizm propagandası ve Müslümanlara baskısından tasavvufî düşünce de menfi şekilde etkilenmiş, bölgenin tasavvufî hafızası silinmeye yüz tutmuştur. Fakat sûfiler tarafından sürdürülen, sosyal ve siyasî şartlara göre revize edilen dinî ritüeller tasavvuf kültürünün hayata tutunmasını sağlamıştır. Çalışmamızda Azerbaycan'ın tasavvuf tarihine kısaca değinip, Nakşebendî-Hâlidî tefekkürünün Azerbaycan'daki etkilerini örneklerle izah etmeye çalışacağız. Tasavvuf kültürünün şekillendirdiği ibadetler ve dinî adetler hakkında da bilgi vererek bu uygulamaların bölge halkı için önemine değineceğiz. Son olarak da tasavvuf tarihi araştırmacıları için Azerbaycan tasavvuf kültürünün imkânları, fırsatları ve problemlerini ele alacağız.

Balkanlardaki Dinî Hayatın Genel Görünümü

Vejdî Bilgin*

Balkanların İslam ile tanışması Osmanlı öncesine kadar gitse de esas İslamlaşma Osmanlı hâkimiyeti ile yaşandı. Bölgedeki Müslümanlar açısından birinci kırılma anı 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'dir. Bu savaştan sonra Osmanlılar bölgeden çekilmeye başlayınca Balkan Müslümanları ilk kez bir gayrimüslim yönetim altına girdiler. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bölgenin büyük kısmında komünist devletlerin kurulması ise Müslüman nüfus için ikinci kırılma anıdır. Soğuk Savaş'ın hâkim olduğu bir dönemde komünist yönetimler altındaki Müslümanlar ciddi bir varlık mücadelesi verdiler.

1990'ların başından itibaren Sovyetler Birliği liderliğindeki Doğu Bloku'nun çöktürülmesiyle Balkan ülkeleri rejim değişikliklerine gittiler ve çok partili demokratik sistemlere geçiş yaptılar. Bu süreç Balkanlardaki dinî hayatın canlanması için uygun bir zemin hazırladı. Özellikle Türkiye'nin hem resmi anlamda hem de dinî gruplar aracılığıyla bu gelişmelere önemli katkısı oldu. Ancak bölge Arap ülkelerinden gelen Selefi grupların ve Batı'dan gelen Hıristiyan misyonerlerin akınına da maruz kaldı. Siyasal ve toplumsal anlamdaki kaos hali özellikle genç nüfusu daha fazla etkiledi; gençler içinde dine yönelenler olduğu gibi çok daha fazla orandaki kişi Batılı hayat tarzına öykündü. Bugün küçük Balkan coğrafyası içindeki çok sayıda devlet ve toplumda, dinî anlamda benzer problemler yaşanmaktadır.

Balkan toplumlarında Müslüman nüfusu idare eden dinî kurumlar ekonomik ve bürokratik anlamda güçlü değildir, din hizmetleri ülkenin her yerine eşit düzeyde

*Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Prof. Dr.

götürülemez, din eğitimi ve dinî yayıncılık zayıftır. Ülkelerin kendi iç dinamikleri ile ortaya çıkmış dinî gruplar yerine, yurt dışı kaynaklı gruplar faaliyetlerini sürdürmektedir. Müslümanlar bazı ülkelerde azınlık konumundadır; gayrimüslimlerle ilişkiler yanında Müslüman unsurlar arasında da problemler görülmektedir. Avrupa ülkelerinin Balkan ülkelerine kapılarını açması, özellikle genç işsizliğin yüksek olduğu bölgeden Batı'ya doğru yoğun göçe sebep olmaktadır. Bu durum da gençlerin dinî-millî değerlerini hızlı bir şekilde aşındırmaktadır. Dolayısıyla komünizmin üzerinden 30 yıl geçmesine rağmen Balkanlardaki dinî hayat arzu edilen düzeyde değildir ve yeni yeni ortaya çıkan problemlerle de yüzleşmek zorundadır.

Kuzey Makedonya'da Dinî Hayat

Sulejman BAKİ*

Kuzey Makedonya, asırlardır birçok millet, kültür ve dinin bir arada yaşatıldığı Balkan coğrafyasının önemli ülkelerinden biri olarak bu kimliğini muhafaza etmeye devam etmektedir.

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti öncesinde Roma ve Bizans hâkimiyetlerinde olan ülkede pagan ve Hıristiyan kültürünün hâkim olduğunu belirtmek gerekiyor. Osmanlı Devleti'nin bölgeye yönelik fetih hareketlerinin başlamasından önce 12.-13. asırlarda Sarı Saltuk dervişlerinin faaliyetleriyle ülkenin İslamiyet'le tanışmasının ardından 14. asrın sonlarına doğru 1389'da Kosova Muharebesi'nden itibaren Osmanlı akımları ve fütûhâtıyla ülke siyasi, dinî ve kültürel anlamda Osmanlı-Türk anlayışının etkisi altına girmiş oldu. Osmanlı'nın idaresi altına girdikten sonra başta Üsküp, Manastır, Ohri, Kalkandelen, İştîp gibi şehirlerde Anadolu'dan getirilen Evlâd-ı Fâtihân olarak ifade edilen Müslüman Türk nüfusunun iskânî ile şehirlerde İslam kültürünün oluşumu ve gelişimi sağlandı. Daha sonraki zamanlarda bölgede yaşayan yerel topluluklardan Arnavut, Bulgar, Makedoni Yahudî ve Çingene'lerin bir kısmının İslamlaşması ile tam manasıyla bu hâkimiyet daha da belirgin hale geldi. İdari anlamda hâkimiyetin kurulmasının yanı sıra mimari anlamda şehirlerde cami, medrese, mektep, tekke, han, hamam, çeşme, köprü vs. eserlerin inşası ile İslamiyet'in varlığı daha da perçinlendi.

Günümüzde 2,1 milyon nüfusa sahip Kuzey Makedonya'da Makedon %54,25; Arnavut %29,52; Türk %3,98; Rom %2,34; Sırp %1,18; Boşnak %0,87; Ulah %0,44 yaşamaktadır. Makedon, Ulah ve Sırp Hıristiyan Ortodoks mezhebine diğer topluluklar Müslüman dinine

*Tetova Üniversitesi, Doğu Dilleri Bölümü, Prof. Dr.

mensupturlar.

Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Dinî Hayat

Dr. Ahmet LUTOV*

Bulgaristan'da yaşayan Müslüman-Türkleri Osmanlılar çekildikten sonra azınlık durumuna düşmüşler. Müslüman-Türkleri bütün baskılara rağmen çoğunlukla kendi kimliklerini, inançlarını, örf ve adetlerini korumayı başarmıştır. Bütün ayrıntılarıyla olmasa bile uygulamaya çalışmaktadırlar. Müslüman-Türkleri aile kurumuna çok önem verirler ve aile ilişkileri çok güçlüdür. Onlara karşı asimilasyon politikaları uygulanırken aile kenetlenmiş ve müslüman-Türk kimliğini korumak için aile büyük rol oynamıştır.

Günümüzde Bulgaristan'daki Müslüman-Türklerin dinî hayatı daha çok gelenekten tevarüs eden davranışlarla devam ettirilir. Müslüman-Türklerde temel dinî ritüellere katılma oranı düşüktür. Günlük hayatlarında daha çok halk inançlarının yeri vardır.

Bulgaristan'da yaşayan Müslüman-Türklerin kimlik problemi bir taraftan etnik diğer tarafından da dinî kaynaklıdır. Müslüman-Türkler, komünizm sonrası meydana gelen serbestlikle dinlerini öğrenme ve yaşama gayreti içindeyken diğer taraftan da ani değişimin meydana getirdiği değer bunalımının etkileriyle baş etmek zorunda kalmıştır. Uzun yıllar boyunca yaşamış oldukları baskılar nedeniyle hala içlerinde Bulgar nüfusa ve devletine karşı bir güvensizlik vardır. Bulgaristan Müslümanları Türkiye ve Avrupa Ülkelerine sürekli göç etmektedirler. Sekülerizm çok yaygınlaşmış ve Müslümanlar arasındaki ilişkilerde çıkar ve menfaat ön plana çıkmaktadır.

* Bulgaristan Diyaneti Baş Müftülüğü

BURSA
Türk Dünyası Kültür Bayramı